קיח: כל כתבי פרק ששה עשר שבת

רובם של צדיקים מתים בחולי מעיים. פי' בקונטרס למרק עוונותיהם ור"י אומר כי יש במדרש[ט] למרק אכילה מן המעיים להיות נקיים וטהורים כמלאכי השרת: **אימא** ה' **בעילות בעלתי ושניתי.** ובירושלמי משני[א] דיבמות היו ולא רצה לקיים בהן מצות עונה[ב] אלא רק כדי לקיים מצות יבום דהיינו ביאה ראשונה: **אילו** היו אומרים לי חברי עלה לדוכן. [ג]אלא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלהם אמרה תורה לברך את ישראל: **עיון תפלה.** פי' בכוונת הלב וכן ההיא דאמרי דבריה שאוכל מפירותיהן בעולם הזה (לקמן דף קכז.) דאשיב עיון תפלה אבל הא דאמר בברכות (דף לב: וה.) המעיין בתפלתו סוף בא לידי כאב לב ההוא עיון דמצפה מתי יעשה הקב"ה בקשתו שסבור שתפלתו מקובלת כדמייתי עלה תוחלת ממושכה מחלה לב וכן ההיא [ד] דאמר ר"י שלשה דברים מזכירין עוונותיו של אדם קיר טוי ועיון תפלה [ומוסר דין לשמים על חבירו] והא דאמר בפרק גט פשוט (ב"ב קסד:) שלשה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום לשון הרע והרהור עבירה ועיון תפלה אין לפרש שמצפה מתי תעשה בקשתו שהרבה בני אדם ניצולים מזה[ג] אלא הוה כי ההוא דשמעתין כלומר שאינו מתכוין בתפלה שלי אפסר ליהר[ד] כדאמרינן בירושלמי[ה] מחזיקנא טיבו לרישא דכי מטא למודים מנפשיה כרע[ו]:

נתליסר

נחלת יעקב אביך וגו' לא כאברהם שכתוב בו [1]קום התהלך בארץ לארכה וגו' ולא כיצחק שכתוב בו [2]כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתוב בו [3]ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ר"נ בר יצחק אמר ניצול משעבוד גליות[ו] כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ וכתיב התם [4]ואתה על במותימו תדרוך אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר [5]והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך עונג זה איני יודע מהו בשהוא אומר [6]וקראת לשבת עונג [א]הוי אומר זה עונג שבת במה מענגו רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמי' דרב אמר בתבשיל של תרדין [ז] ודגים גדולים וראשי שומין רב חייא בר אשי אמר רב אפי' דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג מאי היא א"ר פפא כסא דהרסנא אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש מוחלין לו שנאמר [7]אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו אמר רב יהודה אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת [ב]ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר [8]ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתיב בתריה [9]ויבא עמלק אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי [ג]אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנא' [10]כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה [11]והביאותים אל הר קדשי וגו' אמר ר' יוסי [7]יהא חלקי מאוכלי שלש סעודות בשבת א"ר יוסי [ב]יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי קאמרינן בפסוקי דזמרא א"ר יוסי יהא חלקי ממתפללים עם דמדומי חמה [ד]א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן [ג]מצוה להתפלל עם דמדומי חמה א"ר זירא מאי קרא [12]יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים וא"ר יוסי יהא חלקי ממתי בחולי מעיים דאמר מר[ט] רובן של צדיקים מתים בחולי מעיים וא"ר יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצוה וא"ר יוסי [ה]יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי וא"ר יוסי יהא חלקי ממושיבי בהמ"ד ולא ממעמידי בהמ"ד וא"ר יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה [ו]וא"ר יוסי יהא חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו אמר רב פפא לדידי חשדן ולא הוה בי א"ר יוסי חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל ומאן אינון ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' [ז]אלעזר בר"י ור' חלפתא בר"י ור' אבטילס בר"י ורבי מנחם בר' יוסי והאיכא ורדימס היינו מנחם ואמאי קרי ליה ורדימס [ח]שפניו דומין לורד למימרא דרבי יוסי מצות עונה לא קיים אלא אימא חמש בעילות בעלתי ושניתי [ט]אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי אמר ר' יוסי [ה]מימי לא נסתכלתי במילה שלי אינו והאמרו ליה לרבי מאי טעמא קראו לך רבינו הקדוש אמר להו מימי לא נסתכלתי במילה שלי ברבי מילתא אחריתי הוה ביה שלא הכנים ידו תחת אבנטו וא"ר יוסי [י]מימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי וא"ר יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן אני עולה [כ]וא"ר יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר רב נחמן [ל]תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת אמר רב יהודה תיתי לי דקיימית עיון תפלה אמר רב הונא בריה דרב יהושע [י]תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש אמר רב ששת תיתי לי דקיימית מצות תפילין ואמר ר"נ תיתי לי דקיימית מצות ציצית אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך במאי זהיר טפי אמר ליה בציצית יומא חד הוה קא סליק בדרגא איפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתא כמה דלא רמיה ואמר אביי תיתי לי דכי [ח]חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא

נחלת יעקב. ולא נחלת אברהם וילחק: **לארכה ולרחבה.** ארך זו ולא יותר: **הארצות האל.** ומו לא: **מבשיל של תרדין.** חשוב הוא: **ראשי שומין.** חשובים היו להן: **כסא דהרסנא.** דגים קטנים מטוגנים בשומן קרביהן ובקמח: **דור אנוש.** התחילו לעבוד ע"ז דכתיב (בראשית ד) אז הוחל לקרוא וגו': **בתריה.** בתר ההיא פרשתא: **הרי זה מחרף ומגדף.** שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבת והוליה כדאמרינן בערבי פסחים (דף קיז.) וזה הקורא תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר שיר ומתנולץ: **פסוקי דזמרא.** שני מזמורים של הילולים[ט] הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו: **דמדומי חמה.** כשהיא אדומה שחרית אחרי הנלה מיד היא אדומה וערבית סמוך לשקיעתה: **עם שמש.** עם זריחתה: **ולפני ירח.** קודם אור הירח בעוד השמש לא שקעה: **ממתי מחולי בני מעיים.** שמתייסרין ביסורין ומתמרקין עונותיהן: **ממכניסי שבת בטבריא.** מפני שהיא עמוקה ומחשכת מבעוד יום וסבורין שחשכה. וממוציאי שבת בצפורי שיושבת בראש ההר ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול ומאחרין לצאת: **ממושיבי בית המדרש.** חוגים מאספי תלמידים בכל יום לבא: **ממעמידי.** ממונים לעת האוכל לומר הגיע עת לעמוד ולאכול: **ממחלקי.** לעניים לדקה דאמרינן בבבא בתרא פ"ק (דף ח:) לדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה והמחלקים אותה עליהם לבדוק לפי הצריך לכל אחד ואחד ופעמים שקרובין דעתם לרחם על זה ולחלוק יותר מן הצורך שאומדין אותו בהרווחה ואומדין את חברו בלמטה: **בעלתי ושניתי.** כדי שיהיו זכרים דאמר מר הרולה שיהיו בניו זכרים יבעול ויסנה (עירובין דף ק:): **לא קריתי לאשתי אשתי.** שאף שיחת חולין שלי יש ללמוד היימנה חכמה: **אשתי ביתי.** שהיא עיקר של בית: **ולשורי שדי.** שהוא עיקר של שדה דכתיב ורב תבואות בכח שור (משלי יד): **לא נסתכלתי בו.** מרוב לגיעות: **והא אמרו לו בו.** וא"כ לרבי יוסי נמי הוה ליה למיקרייה רבינו הקדוש: **תחת אבנטו.** מן האבנט ולמטה: **לא ראו קורות בו.** (ג) כשפושט חלוקו [פושטו] כמו שהוא לובשו דרך ראשו ומכסה את עצמו תחלה משוס לגיעות בסדינו מתחת ויושב במטתו: **לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.** שאם בא מי שאמרתי עליו דבר ושאל אם אמרתי כן עליו לא חזרתי בי לאמר אינו כדבריו לפי שמתחלה אמת אמרתי. וקסבר כל מילתא דמתאמרא באפי מרה לית בה משום ליצנא בישא וכן מפרש במסכת ערכין (דף טו:): **דקיימתי מצות תפילין.** שלא הלך ארבע אמות בלא תפילין וכן לענין ציצית: **עד דרמיה.** שתקנה. וזה לשון תליית ציצית כדאמרינן בעלמא (תענית ד' כב.) לא רמי חוטי: **דשלים מסכתיה.** שגרסה: עבידנא

(א) [בכ"ל: מלכויות], ב) [ע"ל פז: תוד"ה כאמר], ג) [ע' תוס' מלה יג. ד"ה עד שיכלון], ד) [ע' תוס' בכורות כ: ד"ה שמא וכו'], ה) ברכות כט:, ו) [בתוספות קג:], ז) מו"ק יח:, ח) בדפוס"י אליעזר, ט) [סוטה לו:], י) גיטין נב., כ) ערכין טו: [ע"פ כרש"ן], ל) [לקמן רים קיט. ז"ל רש"י מיתי לי יהושע שכרי ובבכורות ב. ז"ל רש"י מיתי לי שכר טוב ועי' תוס' בבכורות כ: ד"ה שמא], מ) [תהלים קמח, קנ], נ) [בראשית רבה פרשה פב], ס) [ברכות נה.], ע) [בדק היה קודא הלכה יב], פ) [ועי' תוס' ברכות לב: ד"ה כלו],

הגהות הב"ח

(א) גמ' כתבשיל של תרדין. נ"ב בעירובין ראש ד' ס"ע אמר רב חסדא תבשיל של תרדין יפה לבב וטוב לעיים וכל שכן לבני מעיי ואמר אביי והוא דיתיב אבי תפי וכו' וכ"פ מרובה דף פ"ב ע"א ממשה דברים נאמרו בשוס משביע ומשמין ומצהיל פנים ומרבה הזרע והורג כנים שבבני מעיים ומכנים אהבה ומוציא קנאה וכפ' כילד מעברין רים דף נ"ו פיס"י לשבת ולא לגנאי וע"ש: (ב) רש"י ד"ה לא ראו קורות כו' כשפושט חלוקו. נ"ב מ"א לא היה הופכו מרוב צניעות שכשפושטו כו':

גליון הש"ם

גמ' יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא. בהגיגו יומה פ"ח דברכות דף מג ע"א כתב דז"מ שבטבריא היו מגמרים הכלים בע"ש מפני כבוד שבת שיריחו רים טוב ובצפורי היו מגמרים במ"ש והיו עושין כן לכבוד שבת שהיו מרלין הצער שיש להם מהנפש יתירה שהיא להם בשבת ועתה בפרידת השבת נריחין למוגמר להרים ריח טוב עיין שם. וכעין זה כ' בתוהרה. וסל"ר מיגאש בתשובה סימן מ"ב כ' יהא חלקי וכו' היינו עם תותם שבתחלת שבת המה בטבריא ובאפוקי יומא הם בצפורי כי טבריא ובאפוקי תוך תחום אחד ומקדמי ומאחרי שבת: ומתרי' בידוע שהוא אחרון וגראה כמתייס (סידור רש"י סי' ו). עם דמדומי חמה. תפלת יולר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה (ברכות כט:). יירארוך עם שמש. זו תפלת יולר, ולפני ירח. זו מנחה (שם). לאשתי ביתי. שכל נרכי הבית על ידה נעשים והיא עיקר הבית, וכן שור עיקר של שדה (גיטין נב.). רחזרתי לאחורי. לגאות מי יעמוד אחורי, שאף בפני הבעלים אני אומרים, ל"א שאם בא הבעלים ואמרו למה אמרת כן, לא חזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניהם הוריתי (ערכין טו:). תיתי לי. ישולם שכרי (לקמן קיט.) שכר טוב (בבכורות ל.).

מוסף רש"י

בפסוקי דזמרא. ולכך אומרין שני פעמים כל השמה הללו יה הללויה, דאמרינן יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום, כלומר שמסיימין ספר תהלים שנאמר בו הללויה, ואם אינו גומרו שני פעמים אינו נראה כמתייס ונראה כאילו יש אחריו פסוקים הרבה, אבל עתה שמחזר לאומרו פעם אחרת בידוע שהוא אחרון ונראה כמתייס (סידור רש"י סי' ו). עם דמדומי חמה. תפלת יולר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה (ברכות כט:). יירארוך עם שמש. זו תפלת יולר, ולפני ירח. זו מנחה (שם). לאשתי ביתי. שכל נרכי הבית על ידה נעשים והיא עיקר הבית, וכן שור עיקר של שדה (גיטין נב.). רחזרתי לאחורי. לגאות מי יעמוד אחורי, שאף בפני הבעלים אני אומרים, ל"א שאם בא הבעלים ואמרו למה אמרת כן, לא חזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניהם הוריתי (ערכין טו:). תיתי לי. ישולם שכרי (לקמן קיט.) שכר טוב (בבכורות ל.).

תורה אור השלם

1 קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה:
בראשית יג יז

2 גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך:
בראשית כו ג

3 והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה והנבר בך כל משפחת האדמה ובזרעך:
בראשית כח יד

4 אשרך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך:
דברים לג כט

5 והתענג על יי ויתן לך משאלת לבך: תהלים לז ד

6 אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יי מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר:
ישעיהו נח יג

7 אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע: ישעיהו נו ב

8 ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו:
שמות טז כז

9 ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים: שמות יז ח

10 כי כה אמר יי לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי:
ישעיהו נו ד

11 והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:
ישעיהו נו ז

12 ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים: תהלים עב ה

מוסף תוספות

א. ה' בעילות ממש. ריטב"ם. ב. [ד]הוה חייש דילמא בעיל לשם נוי בעלמא, ודומה לו כפוגע באשת אח. ריטב"ם. ג. שאינם מכוונים כ"כ שיצפו [ל]תפילתם. תוס' כ"כ קסד: ד"ס עיון. ד. שאין שום אדם יכול לכוין בתפלתו היטב. תוס' כ"כ קסד: ד"ס עיון.

רב נסים גאון

אמר ר' יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ועם מוציאי שבתות בצפורי. לפי שטבריא היתה נמוכה והחמה שוקעת שם בערב יומם והיו ישיבה מקבלין עליהן השבת משקיעת החמה אצלם, ושקיעתה לשם קודם שקיעתה במקומות הגבוהין. ומי שמקבל עליו הכנסת השבת מאותה השעה הרי עשה סייג לעצמו והוא משובח ומעולה מן הישובים במקומות הגבוהין ובהרים. וכנגדן מוציאי שבת בציפורי שהיא גבוהה טפי ומאחרין לשם פני המזרח להכסיף ושוהין ומאדימין, והיו מקבלין עליהן שימור השבת עד שמכסיפין פני המזרח התחתון והעליון ולפיכך הן משובחים בזה הענין יותר מאנשי טבריא. ובמסכת ראש השנה (דף לא) בפרק יו"ט של ראש השנה משכחת לה שבת וטבריא עמוקה מכלן, שנאמר [ישעיה כט] ושפלת מארץ תדברי. ובמסכת מגילה בפרק מגילה נקראת (דף ו) ולמה נקראת שמה ציפורי, אמר רב פפא שישובת בראש ההר כצפור. והרי נתברר לך מיכן כי טבריא נמוכה וציפורי גבוהה.